

PÖÖRDUMATUSSE ANIMATSIOONIIHAIGUSESSE NAKATUMISE OHT!

HEILIKA VÕSU

„Animafilmide taseme poolest maailmakuulsal Eestimaal vaevalt et niipea õnnestub omaette animafilmide festivali korraldada. Seepärast toimubki tänava esmakordselt niisugune „festival festivalis“, suure programmi sees kulgeb filmipäevadega kaasa väike eeskava justkui Joonas valaskala kõhus. Eialgu on veel vara ennustada, kas too rändur sealst pimedast enam välja pääsebki,“ kirjutas **Mikk Rand** 1999. aastal Postimehe Arteris. See leidis aset ajal, mil tookord vaid paariaastane PÖFF otsustas tuntud saksa animatsiooni spetsialisti **Otto Alderi** abiga katsetada täiskasvanutele mõeldud lühianimafilmide näitamist pikkade mängufilmide ees. Tundus, et PÖFFi publik „kannatab“ need filmid ära küll ja järgmiselgi festivalil jätkati samas vaimus.

Kuid aastal 2001 toimus suurem hüpe – tähistati eesti animafilmide 70. sünnipäeva ja Mikk Rand, kes varem kahtlevalt sõna oli võtnud, kuulutas esmakordselt välja lühianimafilmide konkurssprogrammi ning kutsus kokku rahvusvahelise žürii, pannes sellega aluse PÖFFi hõlma all tegutsevale iseiseisvale animafilmide festivalile. Joonas oli valaskala kõhust välja paisatud. Ja lattu kõrgele seatud, sest üheks žüriiliikmeks oli näiteks tuntuim ameerika *indie-*

anima režissöör **Bill Plymton**. Vingtetest külalistest ja programmi heast tasemest hoolimata vajas aga potentsiaalne animapublik veel mitu aastat tugevalt tagant turgutamist.

Möödunud PÖFFil sai animafestival „**Animated Dreams**“ seitsmeaastaseks ja lõpuks võib öelda, et publik on lühianimafilmide võlust ja valust aru saanud ning teadlikumalt animaprogramme külastama hakanud. Seitse on müstiline ja maagiline arv, mis eriti Lääne-Aasia kultuurides sümboliseerib vaimset korda ning loodusliku tsükli lõpetust. Animafestivalilgi oleks nüüd justkui arengu üks tsükkel läbi saanud ja aeg on muutusteks. Seda enam, et ka eesti animamaastikul on lähemal ajal juhtumas palju uut – 2006 on taas kord eesti anima juubeliaasta, mida kõige mõjuvamalt ilmestab sügisel Kunstiakaademies **Priit Pärna** juhtimisel avatav animatsiooni osakond.

Aasta 2007 paistab silma seetõttu, et möödub viiskümmend aastat esimese eesti nukufilmi „**Peetrikese unenägu**“ tegemisest ja Nukufilmi stuudio on grandioossed plaanid sel puhul kokku kutsuda maailma tippanimakriitike ja -ajaloolaste kollokvium. Nukufilmi pidupäeva tähistamine on tegelikult juba hoo sisse saanud, sest möödunud sügi-

„Kordus“, Tšehhi, 1995. Režissöör Michaela Pavlátová.

sel korraldati PÖFFi abiga **Heino Parsi** 80. aasta juubelipidu ja detsembris anti festivali elutööpreemia **Elbert Tuganovile**. Meie animapioneerid on siiani uskumatult aktiivsed; Tuganov oli rõõmuga nõus mõni aasta tagasi animafilmi festivali žürii liige olema ja Parsi võis veel viimasel animafestivalil koos **Kalju Kurepõlluga** seiklemas näha. Sellest võib järeldada, et animatsioon on tööpoolest heas mõttes „haigus“, mida välja ei ravi.

Animatelgi püsielanikud

Oma viimases **Animatsiooni kupeldaja** (*Animation Pimp*) kolumnis AWNis (Animation World Network) teeb **Chris J. Robinson** ülestunnistuse: „Animatelk on nagu kabel. Animatsioon on mulle olnud kui pühamu, andes ruumi avastada, puhastada, pihtida, defineerida, kaotada ja leida iseennast. Mõnikord ma tunnen, et on aeg sellest telgist lahkuda,

aga siis jälle mõtlen, et miks?“ Robinson on alates 1991. aastast töötanud suure ja tuntud Ottawa rahvusvahelise animafilmi festivali juures ja viimastel aastatel teinud seda kunstilise juhi ning programmipealikuna. Läänud aasta „Animated Dreams“ žüriisse kutsumise põhjust ei peaks tema puhul olema raske välja nuputada – kümme aastat tagasi Stuttgardi hotellitoas eesti animarežissööridega alanud sõprus viis välja 2003. aastal ilmunud mahuka raamatuni eesti animatsiooni ajaloost – „**Between Genius & Utter Illiteracy: a Story of Estonian Animation**“. Muu hulgas on seal peatükk „**The Missing Link**“, mis viitab mõneti mahasalatud faktile, et pärast „**Kutsu Juku seiklusi**“ 1931. aastal olid järgmised joonisfilmiga katsetajad 60-ndatel Eestis **Kalju Kurepõld** ja **Ants Looman**, mitte **Rein Raamat**, nagu tavaliselt arvatakse. Animafestivali ajal toimunud kohtumisel raamatuhu-

„Piim“, USA, 2005. Režissöör Igor Kovalyov.

vilistega tunnistas Robinson, et see avastus oligi raamatu koostamisel kõige põnevam osa.

Robinsoni kõrvale oli teiseks žüriiliikmeks valitud tšehhitar **Michaela Pavlátová**, keda võib momendil pidada tuntuimaks Ida-Euroopa naisanimarežissööriks. Pavlátová isiklikuks paineks ja läbivaks teemaks tema loomingus on mehe ja naise suhted. Viis, kuidas ta neid suhteid oma joonisfilmides käsitleb, ei ole aga kaugeltki nõretavalt emotsionaalne või naiselik, pigem irooniline, nähtuna läbi musta huumori. Ta viskab nalja meeste üle, kes otsivad oma naistes ema asendajaid, ja naiste üle, kes meeste küljes ripuvad. „Berlinalel“ Kuldkaruga pärjatud filmis „**Kordus**“ (*Repete*, 1995) vaatleb ta näiteks meie igapäevast elu, mis on igav, kuid samas ka igavalt ohu-

tu. Me januneme muutuste järele, kuid meil jääb puudu julgusest, et neid muutusi esile kutsuda. Kui midagi lõpuks muutubki, allutame muutused kiiresti uuele rutiinile. Rattad liiguvad ning mesin töötab edasi...

Pavlátová tödes Tallinnas meie animastuudioid külastades, et teda valdab kriipiv nukrus, kuna tšehhi animatsioon, mis sarnaselt eesti omaga, oli kunagi väga tuntud ja elujõuline, kukkus kokku koos sotsialismiga Ida-Euroopas ja pole siiani madalseisust välja saanud. Koolkond kadus, traditsioonid hävitati ja riik pole enam huvitatud animatsiooni toetamisest. Pavlátová teeb suurema osa käsitööst oma joonisfilmides ise, nii viisi saab ta hakkama väheste vahenditega. Alates 1998. aastast on ta jaganud oma aega ja elu Praha ning San Francis-

„Piim“.

co vahel, olles mõlemal pool ülikoolides õppejõud ja töötades erinevates anima-stuudios. Mõni aeg tagasi avanes tal võimalus olla täispika mängufilmi „**Truudusetud mängud**“ (*Faithless Games*, Tšehhi – Slovakkia, 2003) lavastaja, aga seda kogemust Pavlátová oma sõnade kohaselt ei kordaks, sest „päris“ näitlejatega töötamine osutus ebamugavamaks, kui ta oli arvanud. Edaspidi istub ta pigem kuude kaupa üksinda oma toas, oma laua taga, ja vihub joonistada.

Pärjatud pead

Robinsoni ja Pavlátová eesti kolleegiks žüriitöös oli seekord **Janno Põldma**, kel Joonisfilmi studios käsil megaprojekti „**Leiutajateküla Lotte**“ lõpetamine. Kanada – Tšehhi – Eesti žüriiliikmete geograafilise ampluaa kultuurilis-

test erinevustest hoolimata valisid nad võitjafilmi äärmiselt kiiresti. Umbes kümne minutiga sai selgeks, et üks animafilm on võistlusprogrammis teistest nii tugevalt üle, et sellele *grand prix'* andmises pole mingit kahtlust – **Igor Kovalyovi** joonisfilm „**Piim**“ (*Milch*, USA, 2005), mis annab tundlikult ja keerukalt edasi mälufragmente, mälestusi ja emotsioone lapsepõlvest. „On asju, mis ajas lakkavad, lagunevad, lahtuvad, lahustuvad, ja asju, mis seda mitte ei tee,“ kirjutas kord **Doris Kareva**. Kovalyovi nostalgiat tekitava pruunikasroheline koloriidiga teose puhul pole teada, kas tegu on täpselt tema lapsepõlvest pärit looga, aga mõningad häirivalt realistlikud detailid reedavad, et need on tegelikud läbielamised, mis nii lihtsalt ajas ära ei ole lahustunud.

„Surra armastusest“, Saksamaa, 2004. Režissöör Gil Alkabetz.

Film kujutab üht perekonda läbi kaheksa-aastase poisi silmade, kus külge külje kõrval elavad kolm generatsiooni: poiss ise, ema-isa ja vanavanemad. Perekonna dünaamika suurim mõjutaja on Tüdruk, kellesse poiss armub. Ta pole ainuke – ka isa vaatab Tüdrukut piidleva pilguga. Ilmselt ongi isal ja Tüdrukul olnud armuafäär ja ema teab seda. Ema on solvunud ja kibestunud, aga ei ütle midagi. Üleüldse ei räägi selles filmis peale krabiseva raadio keegi. Perekonda hoiab koos vanaema, kes hoolitseb nii poja, pojapoja kui ka invaliidist abikaasa eest. „Kovalyovi animafilmi, erinevalt tema geograafilistest naabritest, nagu Priit Pärn, on omane erakordne sügavus ja peenelt lavastatud liikumised. Lihtne stseen, kus vanaema lükkab vanaisa ratastooli üle põranda, et ta ulatuks võtma veeklaasi, mille vanaisa siis ümber ajab, haarab reaalsust, mis on patetiline, hämmastav ja samas vaieldamatult tõene. Pluss see, et ma ei mäletagi, millal ma animatsioonis seda viimati nägin, aga Kovalyovi tegelased *h i n g a v a d*,” kirjeldab AWNis animakriitik Taylor Jessen.

Pärna geograafiliseks naabriks nimetatakse Kovalyovi seepärast, et ta on sündinud Ukrainas. Ta alustas õpinguid Kiievi animafilmi studios, kus tutvus ka oma eluaegse sõbra **Alexander Tatarskiga**. Sealt edasi suundus ta Moskva kinokooli, kus tema õpetajateks olid legendaarsed vene animaatorid **Juri Norštein**, **Fjodor Hitruk** ja isegi „kaheksaks tunniks tema elus“ – **Andrei Tarkovski**. *Perestroika* alguspäevil pakkus Goskino Kovalyovile ja Tatarskile võimalust teha oma animafilmi studio. Neile anti vana õigeusu kiriku ruumid ja nende pühade seinte vahel sündiski studio nimega Pilot, mis tegutseb üsna edukalt siiani, kuigi Kovalyov ise liikus peagi oma eluga edasi Ameerikasse, Hollywoodi, – pärast *grand prix'* võitmist 1990. aastal Ottawa festivalil kutsuti ta tööle studiosse Klasky Csupo, mis sai tuntuks eelkõige sellega, et alustas 80-ndate lõpul animasarja „**Simpsonid**“ tootmist. Vastutasuks selle eest, et Kovalyov oli nõus lavastama näiteks animasariaali „**Aaahh!!! Real Monsters**“ (1994) ja täispika animafilmi „**The Rugrats Movie**“ (1998), sai ta omal vabal

„Linnaparadiis“,
Suurbritannia,
2004.
Režissöör
Gaëlle Denis.

volil jätkata autorifilmide tegemist. PÖFFi animafestivalil on varem linastunud Kovalyovi joonisfilm „Lendav Nansen“ (*Flying Nansen*, 1999).

Režissöör, kes samuti PÖFFi animafestivali küllastajatele juba tuttav, **Gil Alkabetz**, pälvis oma uue joonisfilmiga „Surra armastusest“ (*Morir de amor*, Saksamaa, 2004) žürii ühise otsuse kohaselt parima loo tiitli. Jungilikke sünkroonsusi täis pikitud lühifilmi peategelased on kaks papagoid ja nende kiiktoolis magav peremees. Puhtast igavusest hakkavad papagoid puuris konutades häälightsustega meenutama üht ammust lugu, mis juhtus ükskord, kui peremees ja ta naine koos autojuhiga parki piknikku pidama läksid. Kogemata „luristavad“ ja „puristavad“ papagoid välja ka hetke, kui peremees liblikaid püüdma läks ja naine samal ajal sohver Pedroga kahekesi jäi. Selle intsidendi tulemusel juhtus esiteks see, et perre sündis poeg, kes oli kahtlaselt autojuhiga sarnane punapea, ja teiseks see, et tol saatuslikul pärastlõunal püüdis peremees liblikate asemel metsast kinni hoopis kaks papagoid.

Kogu traagilist, kuid samas väga naljakat lugu saadab hispaaniakeelne laul „**Morir de amor**“, mida esitades papagoid kaeblikult oma vabadust taga igatsevad. Iisraelist Saksamaale kolinud Alkabetz, kellel Hispaaniaga otsest

seost ei näi olevat, on oma suurepäraselt ajastatud filmi kirest ja petmisest üles ehitanud kavalalt – põhilugu on esialgu peidetud hoopis millegi muu taha, andes jaohaaval vaatajale kätte vihjeid, nii et tõesti alles filmi lõpuks on võimalik pusle viimane tükk paika panna.

PÖFFi animafestivalil on linastunud Alkabetzi eelmine film „**Reis Hiinasse**“ (*Reise nach China*, 2002) ja mitmed teised animafilmid stuudiost Film Bilder, kus Alkabetz Saksamaal alustas. Tema tegi näiteks animeeritud vaheosad tuntud mängufilmile „**Lola jooksb**“ (*Lola rennt*, rež **Tom Tykwer**, Saksamaa, 1998). „Surra armastusest“ on nüüdseks korjanud auhindu ligi kolmekümmelt festivalilt, samasuguse tulemusega on hakkama saanud ka Kovalyovi „Piim“. On üsna tõenäoline, et mõlemad filmid kandideerivad sel aastal lühianimafilmi Oscarile.

Kahe esimese auhinnatud filmi puhul võis nukufilmi viljelejal tekida väike trots, et peamiselt joonisfilmirežissööridest koosnev žürii eelistabki justkui ainult joonisfilme. Vastukaaluks võib öelda, et parima kujunduse preemia napsas endale animafilm, mida ei saa nimetada päris eksperimentaalseks, kuid võib eriliseks pidada seetõttu, et kokku oli segatud õige mitu animatehnikat: 3D, 2D, joonisfilm ja *live-action*. See oli „**Linnaparadiis**“ (*City Paradise*, Suurbritannia, 2004), autoriks noor re-

„Oïo“, Kanada, 2003. Režissöör Simon Goulet.

žissöör **Gaëlle Denis**. Tema filmi „**Kalad ei maga kunagi**“ (*Fish Never Sleep*, 2002) näidati eelmisel aastal Sleepwalkers' tudengifilmide festivali eriprogrammis „Lühifilmid Cannes'ist“ ja seegi kord võis Denis' filmi „Linnaparadiis“ näha ühes Sleepwalkersi eriprogrammis „Uppsala lühifilmide festivali võidutööd“. Mõlema filmi puhul on silmanähtav Denis' armastus Jaapani vastu, kus ta animatsiooni magistrikraadi tehes vahetusüliõpilasena neli kuud õppis.

„Linnaparadiisi“ tegevus toimub küll Londonis, kuid peategelaseks on väike kõverate jalgadega inglise keelt õppima tulnud Tomoko, kel on raskusi kohanemisel vihma ja kahtlaste kohalikega. Suur London näib talle hirmuäratav, kuid pärast seda, kui ta avastab linna alla peidetud müstilise saladuse, muutub elu päikselisemaks. Tegu on tõeliselt visuaalile ehitatud filmiga, millel on ilusad värvilahendused ja erinevatest animatehnikest oskuslikult kokku liidetud tegelaskujud.

Üllatav hingestatus

Animainimesed, kes oma lühikesi autorifilme loovad, on tihtipeale päris hullud. Sellepärast mulle see maailm meeldibki. Animafestivali võistlusprogrammis oli seekord näiteks film nimega „**Oïo**“ (Kanada, 2003), mida autor **Simon Goulet** nimetab kinomaaliks. Seda on peaaegu võimatu kirjeldada – ta on animeerinud õhku visatud õlivärve. Filmi tegemine võttis aega üksteist aastat ja kokku kulus 540 liitrit värvi! Millegipärast meenub siinkohal eesti animarežissöör **Mati Kütt**, kes olevat kunagi salaja kingakarpi tolmu kogunud, et seda oma filmis animeerida... Animatsioon on ettearvamatu. Laske end tal siis argipäevast lahti raputada!